

LIDT OM EFFEKTIVISERING AF STRAFFERETSPLEJEN

AF JONATAN THORMUNDSSON

I. *Indledning*

I forlængelse af Inger Nyströms interessante indlæg vil jeg gerne prøve kort at skitserer nogle grundlæggende spørgsmål for den efterfølgende diskussion. Jeg vil først bemærke, at jeg anser det af væsentlig betydning at sætte en noget videre ramme for emnet end de såkaldte, udefinerede *enklere straffesager*. Nyström var også inde på den tanke i slutningen af sit referat, da hun drøftede en eventuel effektivisering af straffeprocessen, ikke kun i de enklere sager.

II. *Problemstillingen*

Det er mangeartede og voksende problemer, som behandlingen af straffesager bliver udsat for i de nordiske lande; i hovedtræk er problemerne ens i alle landene. Først og fremmest anføres den store arbejdsbelastning for domstolene, anklagemyndigheden, politiet og strafferetssystemet i det hele taget, med sådanne eventuelle følger som langsom behandling, reduceret prævention og mangel på kompetent og dygtigt personale. Andre problemer af betydning har man opdaget ved opkomsten af nye typer af sager, der vanskeligt kan indrettes efter den traditionelle procesmåde, f. eks. økonomisk kriminalitet og narkotika. Et tredje problem af betydning er massemediernes nøglestilling i samfundet og deres forhold til strafferetssystemet.

Der findes allerede i vore retssystemer eksempler på en vis systematisering eller gradering i strafferetsplejen, især i henhold til kriminalitetens grovhed (indenrettlige bøvedtagelser og udenrettlige bødeforelæg) og bevisets stilling (tilståelsesager). Man kunne overveje en yderligere processuel klassificering af straffesager end den vi nu har, nemlig på grundlag af de karakteristiske problemer, man møder inden for hver af de forskellige forbrydelseskategorier.

Før jeg går nærmere ind på dette problem, vil jeg gerne nævne fire kategorier af kriminalitet, hver med sine processuelle særpræg:

1) *Bagatelkriminalitet*. Her er det hensigtsmæssighedsbetragtninger, som er helt overvejende. De medfører en væsentlig afvigelse fra de retssikkerhedsgarantier, der ellers skal være sikret den mistænkte eller sigtede, både ifølge de nordiske retsplejelove og den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Dette er retfærdiggjort ved den sigtedes tilståelse og afkald på en fuldstændig domsforhandling, som regel gennem indenretlig bøvedtagelse eller bødeforelæg uden domstolens medvirken. Sådanne afgørelser har samme virkning som en dom i henseende til fuldbyrdelse og kan under visse forudsætninger medføre gentagelsesvirkninger. Foruden de principielle reservationer findes der også vigtige praktiske problemer. Også denne forenk-

lede fremgangsmåde på visse områder har efterhånden vist sig helt ineffektiv, ikke mindst på færdselsområdet, hvilket da også har ført til en begrænset »privatisering« inden for dette område af strafferetten (parkeringsafgifter).

Af stor betydning er her også anklagemyndighedens omfattende brug af tiltalefrafald, når det drejer sig om kriminalitet af beskeden karakter; de fungerer i realiteten som domsafgørelser, med eller uden vilkår. I så henseende står anklagemyndigheden i Island meget frit, fordi der i loven mangler en fremstilling af almindelige forudsætninger for tiltalefrafald.

2) Et andet område er den *økonomiske kriminalitet*, hvor den traditionelle procesmåde og domsforhandling opretholdes med fuld styrke, men har vist sig temmelig uegnet og ineffektiv, også under hensyn til det ganske lave strafudmålingsniveau, som der her er overvejende sandsynlighed for. Når de yderste retsgarantier bliver energisk fremhævet af de dygtigste sagførere, kan staten med sine forholdsvis få godt udrustede eksperter komme i store vanskeligheder ved at efterforske og procedere indviklede og tidkrævende økonomiske straffesager, såsom konkursager eller skattesvig.

3) Den tredje kategori indeholder sager, hvor den forurettede (offeret) ifølge den traditionelle procesmåde til en vis grad har følt sig udenfor og krænkede ved efterforskning og domsforhandling. Dette gælder først og fremmest *voldtægt og beslægtede seksualforbrydelser*. Denne kritik har man bl.a. imødekommet med mere eller mindre begrænsede ændringer i retsplejelovene for at forbedre offerets retsstilling. I Island er der nylig udkommet en stor betænkning om behandlingen af voldtægtssager, hvor man foreslår væsentlige ændringer i retsplejeloven med hensyn til beskyttelsen af ofre og godtgørelse for seksualforbrydelser såvel som almindelige voldsforbrydelser og forbrydelser mod den personlige frihed og privatlivets fred.

4) *Narkotikasager* frembyder de største processuelle problemer allerede på efterforskningsstadiet, hvilket har givet anledning til livlig debat angående lovanvendelsen og lovændringer i retning af nye, ukonventionelle efterforskningsmetoder. Også på domstolsplanet forefindes der særordninger, som f. eks. den islandske kriminalret i narkotikasager, som er en specialdomstol med jurisdiktion for hele landet. Den blev oprettet allerede i 1973, da narkotikaproblemerne først dukkede op i de islandske domstole. Sagerne kommer dog til den almindelige Højesteret som appelinstans.

Den processuelle behandling af de anførte fire kategorier af kriminalitet giver anledning til følgende slutninger:

a) Der findes stadigvæk visse typer af straffesager, hvor den traditionelle procesmåde er nogenlunde tilfredsstillende, f. eks. manddrabssager og tyverisager.

b) For at opnå effektivisering og visse andre vigtige formål behøves der sandsynligvis i fremtiden en mere omfattende og udarbejdet differentiering af procesmåden i stedet for den nu almindeligt anerkendte normale procesmåde.

III. *Hvad er det vi vil opnå?*

Straffeprocessens formål går ud på en optimal gennemførelse og opfyldelse af strafferettens hovedindhold, nemlig den at opklare overtrædelser af strafferetlige regler og gennemtvinge lovhjemlede sanktioner for dem.

Som ønskelige tilsigtede virkninger af en optimal straffeprocesordning kan nævnes disse:

1. Effektivisering
2. Fremskyndelse
3. Forenkling
4. Økonomisering
5. Rationalisering
6. Humanisering.

Formålene overlapper hinanden til en vis grad, men de kan også modvirke hverandre. F. eks. kan rationalisering eller humanisering gå i stik modsat retning af effektivisering og økonomisering. En effektivisering af sager vedrørende økonomiske forbrydelser vil muligvis betyde endnu større omkostninger.

En optimal gennemførelse af straffeprocessens formål er desuden begrænset af en række retssikkerhedsgarantier i loven, for det meste til gunst for den mistænkte eller sigtede, men i senere tid også for den forurettede. Disse regler skal beskytte individet i forhold til statsmagten i et demokratisk samfund. Det er derfor klart, at vi altid står over for en afvejning mellem behovet for opklaring af kriminalitet og ønsket om i så vidt omfang som muligt at bevare borgernes retsgarantier og frihedsrettigheder.

Retssikkerhedsgarantierne er også forankrede i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, som alle de nordiske stater nu er blevet medlemmer af (Finland efter en overgangsperiode). Blandt de vigtigste er retssikkerhedsgarantierne i konventionens § 6:

- a) Retten til en retfærdig rettergang.
- b) Retten til at blive anset for uskyldig, indtil andet er bevist.
- c) Andre rettigheder, bl.a. med hensyn til en udførlig underretning om arten af og årsagen til anklage, med hensyn til tilstrækkeligt forsvar, enten personligt eller ved bistand af en sagfører.

Desuden findes der i konventionen andre bestemmelser af betydning for straffeprocessen, især § 5 om den personlige frihed og sikkerhed. Disse garantier er yderligere forankrede i de Forenede Nationers konvention af 1966 om borgerlige og politiske rettigheder. Til trods for en sådan stærk beskyttelsesmur for individet findes der f. eks. i Island talrige eksempler på utilstrækkelige eller afvigende bestemmelser i den nationale lovgivning, og konventionens bestemmelser er da heller ikke blevet – og skulle måske ikke blive – indkorporeret, men er kun folkeretligt bindende.

IV. *Hvordan skal formålene opnås?*

Forhistorien til mange lovændringer er præget af mangel på oversigt over problemstillingen såvel som af utilstrækkelig argumentation og integration af de nye bestemmelser i lovgivningens helhed. For at tage et eksempel fra Island, hvor det alt for ofte sker, at sådanne ændringer præges af følelsesmæssige hensyn og enkelte presgrupper, kan nævnes en ændring i retsplejeloven fra sidste år, da der, til trods for en almindelig bestemmelse i retsplejeloven om fremskyndelse af offentlige straffesager, blev indsat en ny bestemmelse om en processuel prioritering af seksualforbrydelser i forhold til andre straffesager. Dette kan selvfølgelig vække både praktiske spørgsmål om gennemførelsen og principielle spørgsmål, om man skal oprette en slags prioriteringsliste på grundlag af en vurdering af sagernes betydning (muligvis forbrydernes grovhed).

Europarådet har i sin rekommandation No. R (87) 18 om »The simplification of criminal justice« forsøgt at give en integreret vejledning med hensyn til fremgangsmåden ved at opnå mindst to af de tidligere anførte formål, altså forenkling og fremskyndelse af sagernes behandling. Rekommandationen opdeler forslagene i tre hovedkategorier, d.v.s. a) vedrørende anerkendelse af opportunitetsprincippet i stedet for legalitetsprincippet ved anklagemyndighedens behandling (discretionary prosecution), eller en anden ordning af lignende indhold; b) summarisk procesmåde, udenretlige forelæg og andre former for forenklet proces; c) forenkling af den almindelige normale procesmåde.

V. *Differentiering af domsforhandlingen*

Der er to principielle hovedlinier i reformbevægelsen. Den ene går ud på en stadig voksende udenretlig behandling af lovovertrædelser – foruden sådanne løsninger som afkriminalisering, eventuelt med efterfølgende privatisering på området. Den anden går ud på mere differentierede løsninger i selve domstolsapparatet.

Domstolsløsningen kan rejse forskellige spørgsmål om en udvidet brug af domstolsbehandling i mindre sager, gennem bl.a. de såkaldte »jourdomstole«, som er blevet udførligt behandlet i Nyströms referat, eller også den kontinentale løsning med »ordonnance pénale«. På den anden side kan man overveje fordelene og ulemperne ved et mere specialiseret domstolssystem, ikke mindst med henblik på indviklede sager vedrørende økonomisk kriminalitet. Både juridisk specialisering og ikke-juridisk sagkyndighed kunne i fremtiden have større indflydelse på valget af dommere eller sammensætningen af flermandsdomstole. En sådan argumentation fandtes allerede 1973 i bemærkningerne til lovforslaget om den islandske kriminalret i narkotikasager. Som et mere acceptabelt middel end særdomstole må man betragte en varierende sammensætning af den almindelige kriminalret på grundlag af juridisk ekspertise eller tilkaldelse af en eller to sagkyndige domsmænd. Derved undgår man de teoretiske og praktiske ulemper ved selvstændige særdomstole, som f. eks.

afgrænsningsvanskeligheder med hensyn til kompetencen og begrænsninger af den objektive kumulation. En moderat brug af særdomstole bygget på et praktisk behov er dog helt forsvarlig i den grad en sådan specialisering er tiltrængt eller ønskelig.

Adresse: Professor *Jonatan Thormundsson*
Háskóli Íslands
101 Reykjavík